

ІСТОРИЯ суспільного розвитку людства супроводжувалася декількома інформаційними революціями, кожна з яких впливала на способи оброблення й використання інформації та сприяла кардинальній зміні суспільних відносин. Це винахід писемності, друкарства, радіо та телебачення, електронно-обчислювальних машин. Сьогодні людство переживає п'яту інформаційну революцію, пов'язану з формуванням і розвитком транскордонних глобальних інформаційно-телекомунікаційних мереж, що охоплюють всі континенти й одночасно впливають як на кожну людину, так і на суспільство в цілому.

Інформаційне суспільство, в якому широко використовуються інформаційно-комунікаційні технології, дозволяє:

- досягти нового рівня забезпечення прав і свобод громадян;
- встановити високі темпи економічного розвитку;
- надавати громадянам якнайширший доступ до суспільної інформації, освіти, культури;
- забезпечити їхню участь у виробленні та реалізації державної політики.

Безсумнівно, формування структур інформаційного суспільства вимагає підтримки всього суспільства, а таке розуміння і підтримка в Україні є. Про це свідчать і урядові рішення, й активність громадськості, що бере участь у формуванні нормативно-правової бази, розробці національної стратегії побудови інформаційного суспільства. В Україні діє ряд нормативно-правових актів, що стосуються інформаційної сфери: Цивільний кодекс, закони «Про інформацію», «Про телекомунікації», «Про авторське право і суміжні права», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», а також постанови Кабінету Міністрів України, накази центральних органів виконавчої влади.

Крім того, у березні цього року Верховна Рада України затвердила «Національну стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2006-2015 роки», складовою частиною якої є план створення загальнодержавної інформаційної системи у сфері культури, а також збереження вітчизняної культурної спадщини за допомогою її електронного документування.

Шляхи інформатизації бібліотечної сфери визначено в галузевій програмі Міністерства культури і туризму України (МКТ України) «ELIBR», що є складовою частиною Національної програми інформатизації. Питання щодо розробки форматів, авторитетних/нормативних файлів закріплено в державній Програмі розвитку культури до 2007 року. В рамках реалізації даної програми співробітниками Національної парламентської бібліотеки України створено

перший у країні універсальний україномовний «Інформаційно-пошуковий тезаурус», призначений для предметизації та координатного індексування документів, нормалізації лексики в інформаційно-пошукових системах (включає понад 35 тис. термінів).

Очевидно, що така масштабна проблема, як інформатизація, не може бути розв'язана без належної фінансової підтримки держави. Тільки в 2006 році Національною програмою інформатизації намічено до виконання понад 30 проектів загальнодержавного значення, у тому числі створення національної системи електронного інформаційно-бібліотечного ресурсу.

З початку 2006 року з держбюджету України на розвиток телекомунікацій виділено 11 308 тис. грн. (\$2 260 тис.). Усього протягом року передбачено асигнувати на ці цілі 46 358,2 тис. грн. (\$9 272 тис.), що становить 115,9% рівня минулого року.

Ці кошти спрямовуються на: підготовку кадрів для галузі зв'язку та інформатизації; виконання Національної програми інформатизації; прикладні дослідження у сфері сучасних інформаційних систем і зв'язку.

Із упровадженням у 1988 році оптоволоконного кабелю Інтернет-павутиння облупало весь світ. Можна стверджувати, що Всесвітня електронна мережа, котра є засобом усунення цифрової нерівності й забезпечення рівних можливостей доступу до інформації, стала найяскравішим результатом п'ятої інформаційної революції. Користувачів Інтернету стає більше з року в рік: з 1998 року їхня кількість зросла більш ніж у 50 разів і на червень 2006 року складала 5,3 млн. людей (11,4%). Час, проведений українськими користувачами в Інтернеті, становив 1,23 млрд. хвилин, тобто – понад семи годин на одного користувача на місяць.

Надання послуг доступу до Мережі в Україні забезпечено у всіх обласних та у більшості районних центрах. Однак розподіл Інтернет-аудиторій по регіонах України нерівномірний, що свідчить про цифрову нерівність, за якої у найбільших обласних центрах зосереджено 86% українських користувачів: Київ – 50,1%, Дніпропетровськ – 8%, Харків – 7,8%, Одеса – 7,1%, Донецьк – 5,2%, Львів – 3,7%, АР Крим – 2,6%, Запоріжжя – 2,6%, Полтава – 1,4%, Вінниця – 1,2%, Миколаїв – 1,1%, Черкаси – 1%, інші – 8,2%.

Як вийти із ситуації, що склалася, надавши громадянам широкий доступ до інформації? У положеннях Національної програми інформатизації передбачено

Т. Вилегжаніна

створити державні пункти доступу до інформаційно-комунікаційних технологій у поштових відділеннях. Чому пошта, а не бібліотеки? Цікавий досвід Великобританії, де в 2000 році на першому засіданні уряду Тоні Блера було ухвалено рішення про інформатизацію країни й створення пунктів доступу до Інтернету саме в публічних бібліотеках, мотивуючи це тим, що:

- вони є соціокультурними центрами громади;
- мають відповідні приміщення, які треба тільки додатково технічно оснастити;
- тут працюють професіонали, котрі володіють метазнаннями, що допоможуть користувачеві не потонути в морі інформації.

Бібліотеки, як соціальні інститути громадянського суспільства, здатні вирішувати проблеми інформатизації. Сьогодні світове співтовариство вже прийшло до такого розуміння.

Відповідно до Керівництва по національній інформаційній політиці, виданого ЮНЕСКО, до числа інформаційних інститутів, охоплюваних національною інформаційною політикою, віднесено такі види установ:

1. Спеціалізовані інформаційні й документні центри.
2. Публічні бібліотеки та архіви.
3. Національні бібліотеки і архіви.
4. Шкільні й університетські бібліотеки.
5. Спеціальні бібліотеки та ін.

Бібліотеки України беруть активну участь у формуванні інформаційного суспільства, пам'ятаючи про те, що основа демократичного суспільства – це добре поінформовані громадяни.

Практично всі обласні універсальні наукові бібліотеки (ОУНБ) є учасниками міжнародних, всеукраїнських, регіональних проектів, що дозволило їм стати частиною світового інформаційного співтовариства.

Це проекти Посольства США в Україні «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)», «Вікно в Америку»; проекти Міжнародного фонду «Відродження» (МФВ) «Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі пу-

блічних бібліотек», «Центри європейської документації й регіональних бібліотек», «Європейська Україна».

У проектах Європейського Союзу «PULMAN» і «CALIMERA» брали участь Українська бібліотечна асоціація, Публічна бібліотека ім. Лесі Українки м. Києва та Кіровоградська ОУНБ ім. Д.І. Чижевського.

На сайтах Рівненської та Херсонської ОУНБ, Київської бібліотеки для сліпих уже є інформація про старт нового проекту «Інтернет-окуляр», що буде здійснюватися за підтримки Посольства США в Україні для читачів з обмеженим зором.

Набирає чинності міжнародний проект «Електронна інформація для бібліотек eFL», організаторами якого є МФВ і Асоціація «Інформатіо-Консорціум».

Вищесказане можна проілюструвати такими фактами:

- протягом останніх 4 років у рамках проекту «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)» у 89 публічних бібліотеках України було відкрито 107 Інтернет-центрів, кожен з яких пропонує користувачам не менш 5 робочих станцій, підключених до Глобальної мережі, консультації та навчання методів пошуку інформації;

- на основі партнерства американського уряду з 19 ОУНБ створені центри «Вікно в Америку»;

- масштабний проект МФВ і МКТ України «Створення регіональних інформаційних порталів та інформаційних центрів на базі публічних бібліотек» дозволив на єдиному програмному забезпеченні створити 27 регіональних інформаційних порталів, що надають користувачам різноаспектну інформацію про регіони України.

Глобальна інформатизація висунула бібліотеки в число найбільш значимих джерел формування й надання інформаційних ресурсів. Одержавши можливість використати нові інформаційні технології, вони активно працюють над створенням власних інформаційних ресурсів, заповнюючи український сегмент Інтернету. Бібліотеками створено 105 веб-сайтів, однак недолік більшості з них у тім, що вони одномовні

Таблиця

Власні електронні ресурси бібліотек України, представлені в Інтернеті

Web-сайти	ЕК-online
3	3
7	4
23	11
9	2
8	2
42	5
4	0
9	5

(українська мова), а це не сприяє інтеграції електронних ресурсів бібліотек України у світовий інформаційний простір.

32 великі бібліотеки України представили в онлайновому режимі електронні каталоги, кількість бібліографічних записів (БЗ) в яких нараховує понад 6 млн. (див. таблицю на с. 5).

Тематичний спектр створюваних бібліотеками баз даних є різноманітним і відповідає інформаційним запитам користувачів. Деякі з цих електронних ресурсів єдині у своєму роді. Наприклад, бази даних, що створені та підтримуються в НПБ України, – «Статті з наукових збірників» (300 тис. БЗ), «Політика і політики у дзеркалі українських періодичних видань» (150 тис. БЗ), «Політематична база даних статей з періодичних видань» (100 тис. БЗ) – не мають аналогів в Україні (www.nplu.org).

Сьогодні ми є свідками та учасниками процесу створення нових бібліотечно-інформаційних ресурсів, що базуються на сукупному національному інформаційному ресурсі, тобто на фондах вітчизняних бібліотек.

Понад 540 млн. примірників документів зібрано в 22 тис. бібліотек України різних видів і форм власності (без врахування шкільних бібліотек, яких приблизно стільки ж). 330 млн. документів (60%) сукупного бібліотечного фонду зберігаються в бібліотеках системи Міністерства культури і туризму України, кількість яких становить 18,6 тис. (з них 15 тис. знаходяться в сільській місцевості). Практично кожний третій житель із 47-мільйонного населення України є користувачем публічних бібліотек.

Для того, щоб зробити ці фонди загальнодоступними, бібліотеки закуповують дороге устаткування, програмне забезпечення, розвивають мережеву інфраструктуру, створюють власні інформаційні ресурси. Однак надання повної інформації про склад фондів залишається проблемою через нестачу коштів на реконверсію карткових каталогів у машинозчитувану форму, оплату каналів зв'язку, відсутність централізованої каталогізації тощо.

Зрозуміло, що в умовах стрімкого постійного збільшення обсягів інформації в суспільстві і зростання потреб користувачів бібліотек у доступі до інформаційних ресурсів жодна окремо взята бібліотека не може повноцінно функціонувати як сучасний центр інформації, спираючись тільки на свої інформаційні бази, документні фонди і т. ін.

Бібліотеки ефективно виконуватимуть свої функції тільки на основі кооперації. На корпоративному рівні можуть бути вирішені питання забезпечення єдиного доступу до каталогів корпорації з можливістю електронного замовлення документів; створення зведеного каталогу; координації комплектування книжкових фондів; розподілу передплати на періодичні видання і їхньої аналітичної обробки; колективно-створення й використання повнотекстових баз даних; надання віртуальної довідки; використання єдиного лінгвістичного забезпечення; єдиного формату

створення бібліографічного запису (УКРМАРК); перспективної конверсії каталогів бібліотек тощо.

Конче потрібно кооперувати роботу з оцифрування документів, яку багато провідних бібліотек України вже здійснюють, переводячи в електронний формат здебільшого рідкісні та цінні видання. Але очевидно й інше: масштабний проект з оцифрування культурної спадщини нації повинен повною мірою фінансуватися державою.

На тлі невирішених проблем особливо тішать ініціативи окремих бібліотек, які сприймаються бібліотечним співтовариством і вже колективно впроваджуються в життя. Наприклад, у 2005 році на базі Національної бібліотеки України для дітей було створено «Єдину віртуальну довідкову службу», що сьогодні поєднує 9 бібліотек, третя частина з яких – бібліотеки для дітей. Спільними зусиллями виконано близько 6,5 тис. довідок. А дві міські публічні бібліотеки у Миколаєві та Краматорську стали учасницями міжнародного корпоративного проекту Міжрегіональної асоціації ділових бібліотек Російської Федерації «Віртуальна довідково-інформаційна служба публічних бібліотек».

Діяльність бібліотечної сфери регулюється Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу». Однак сьогодні він вимагає гармонізації з рядом законів України, які впливають на діяльність бібліотек, внесення змін і доповнень, наприклад, нового розділу «Інформатизація бібліотек», у якому необхідно:

- визначити місце бібліотек (на національному і регіональному рівнях) у реалізації Національної програми інформатизації;

- передбачити умови для надання доступу до Інтернету й пільги на оплату каналів зв'язку саме для публічних бібліотек;

- урегулювати правові питання стосовно переведення документів в електронну форму з освітньою, культурно-просвітницькою метою, що дозволить бібліотекам на правовій основі здійснювати електронну доставку документів, формувати електронні бібліотеки;

- законодавчо закріпити існування бібліотечних консорціумів (на жаль, сьогодні консорціуми, як форма кооперації бібліотек на території України, приживаються погано, а майбутнє – за ними).

Україні, як державі, де відбуваються процеси демократизації, здійснюються реформи, пріоритетом розвитку якої визначено євроатлантичну інтеграцію, необхідне громадянське суспільство із глибокими знаннями, високим рівнем свідомості та культури. Досягненню цієї мети допоможуть бібліотеки, що є вже готовою інфраструктурою суспільства, котра сприяє його інформатизації, але, одночасно, потребує державної підтримки.

Список використаної літератури

1. Немоткаміло В. Тенденції глобалізації економіки, науки, освіти в XXI столітті та завдання науково-інформаційної діяльності бібліотек // Бібл. вісн. – 2001. – № 6. – С. 2-7.
2. Парламентські слухання з розвитку інформаційного суспільства в Україні, 21 верес. 2005 р.: Зб. матеріалів. – К., 2005. – 63 с.
3. Кафарський В. Інформаційна культура українського суспільства // Голос України. – 2006. – 23 трав. – С. 10.